

EL DICIONARI DE COGNOMS

Mar BATLLE
Institut d'Estudis Catalans

L'11 de desembre del 2023 va fer 25 anys de la publicació de la «Instrucción de 11 de diciembre de 1998, de la Dirección General de los Registros y del Notariado, sobre la tramitación en los registros civiles de los cambios de apellidos catalanes consistentes en la corrección ortográfica de grafías incorrectas». La instrucció indica com s'ha de dur a terme la correcció ortogràfica dels cognoms al Registre Civil, d'acord amb l'article 19 de la Llei catalana 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística. Aquest article disposa que els ciutadans i ciutadanes de Catalunya tenen dret a l'ús de la forma normativament correcta en català del nom i els cognoms i a incloure la conjunció *i* entre els cognoms. D'acord amb el Decret 208/1998, de 30 de juliol, pel qual es regula l'acreditació de la correcció lingüística dels noms i dels cognoms, el certificat de correcció de l'acreditació ha de ser expedit per l'Institut d'Estudis Catalans.

Expedir un certificat comporta l'estudi del cognom per determinar la grafia que li correspon segons la normativa ortogràfica vigent. Tot i que hi ha cognoms que no resulten problemàtics o que donen lloc a certificats similars, l'estudi requereix temps. Una oficina amb només dos tècnics que, a més d'aquesta tasca —que l'ha de fer l'IEC per imperatiu legal—, en fan moltes d'altres, ha de mirar com agilitzar aquesta feina. El *Diccionari de cognoms*, projecte dirigit per Joan Peytaví, president de la Comissió d'Onomàstica de la Secció Filològica, sorgeix de la necessitat de facilitar la tasca de normativització de cognoms als tècnics de l'Oficina d'Onomàstica. A més, és un projecte que completa el repertori d'obres normatives de la llengua promogudes per la Secció Filològica. Després de la publicació del *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*, del *Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord* i del *Nomenclàtor mundial*, ha arribat l'hora del *Diccionari de cognoms*, que serà la primera obra antroponímica normativa que publica l'IEC.

El corpus de partida són les formes que apareixen al *Diccionari català-valencià-balear*, que conté unes 12.200 formes sense lematitzar. Cada entrada del *Diccionari de cognoms* correspon a un cognom normativitzat, del qual s'indiquen els aspectes següents:

a) Grafies no normatives. Són les formes d'un cognom sense estandarditzar, és a dir, les que porten les persones que es volen corregir el cognom a la inscripció del Registre Civil i a la documentació personal. Per exemple, les grafies no normatives de *Ferrer* són

Farré i Ferré; de *Castanyer* són *Castañer i Castanyé*; de *Alemany*, són *Alamany, Alamañy, Alemañy*.

b) Etimologia. És la procedència del cognom i és clau per fixar-ne la grafia. Per exemple, el cognom *Pellisser* prové del nom comú *pellisser*. Per tant, la forma normativa és la mateixa que la del nom comú i, per tant, grafies com *Pallicé, Pallicer, Pallisé, Palliser, Pallissé, Pallisser* o *Pellicer* es consideren no normatives. En altres ocasions, l'etimologia pot comportar alguna sorpresa, com en el cas del cognom *Alemany*. Prové de la forma llatinitzada ALAMANNUS, antic prenom masculí d'origen germànic molt emprat arreu del domini de la llengua catalana durant l'època medieval. Tot i que és improbable, no es pot descartar la possibilitat que en alguns casos el cognom provingui del gentilici *alemany*.

c) Cognom base. És el cognom que permet relacionar cognoms de la mateixa família. Per exemple, *Bertran* és el cognom base dels cognoms *Bertrà, Bertrans, Bertranet, Bertrana, Beltran, Beltrà i Beltrans*.

d) Informació complementària. Correspon a informació de caràcter contextual que pot ser d'interès. Per exemple, en el cas del cognom *Alemany*, s'explica que és una forma que en el moment de la transmissió dels cognoms indicava que el portador era fill (o descendent) de n'Alemany. Posteriorment, també podia indicar que el portador procedia d'un mas (de n'/l') *Alemany*, el nom del qual alludeix al del primer propietari de la finca.

e) Documentació antiga. Són exemples extrets de fonts que il·lustren l'ús i l'evolució lingüística del cognom. Per exemple, en el cas del cognom *Alemany*: *Alemagno* (913, Ripoll); *Berengarii Alamanni* [sig+num] (1100, Girona); *Petrus Alamanni* (1309, Sant Celoni); *en Berenguer Alamany* (1327, València); *n'Antoni Alamany* (1329, Palma), *en Ramon Alamany* (1379, Tarragona); *Bartomeu Alemany* (1553, Calafell). Es parteix del corpus d'exemples provinent del *PatRom*, que recull més de 212.900 exemples.

f) Localització. És la distribució territorial d'un cognom segons les dades que apareixen a l'Institut d'Estadística de Catalunya, l'Instituto Nacional de Estadística, el Portal Estadístic de la Generalitat Valenciana, etc.

g) Bibliografia consultada. És el camp on es guarden les referències de la bibliografia consultada.

A banda d'agilitzar l'expedició de certificats als tècnics de l'Oficina d'Onomàstica, esperem que el *Diccionari de cognoms* també serveixi perquè els jutges i funcionaris de justícia del Registre Civil puguin consultar-lo. Tot i que en proporció relativament baixa, encara hi ha peticions de regularització de cognoms que són denegades. La darrera de què tenim constància és en relació amb el cognom *Aranyó*. A una persona que va demanar la correcció de la forma *Arañó* per *Aranyó* i va presentar el corresponent certificat expedit per l'Oficina d'Onomàstica se li va denegar al·legant que:

En este caso no queda acreditado que el cambio de apellido de *Arañó* a *Aranyo* sea un supuesto incardinable en los preceptos citados, es decir que nos encontremos ante un caso de regularización ortográfica del castellano al catalán al existir una incorrección ortográfica, dado que no contamos con un informe serio y fundado en este sentido. No consta que sea el mismo apellido con grafías diferentes e incorrectas o apellidos diferentes, se desconoce su origen y evolución, por lo que no es posible acceder a lo solicitado.

Certament aquesta explicació és una de les més peculiars de què tenim notícia, ja que l'esmentat Decret 208 no només especifica que per a la correcció ortogràfica d'un cognom només cal la petició de la persona i el certificat de correcció expedit per l'IEC, sinó que fixa el text del certificat. I en cap moment s'esmenta la necessitat d'aportar un "informe serio y fundado" sobre el cognom. D'aquí la importància de la instrucció de la Direcció General dels Registres i del Notariat:

Por consiguiente, esta Dirección General ha acordado declarar con carácter general que cuando al amparo del artículo 19 de la Ley catalana 1/1998, de 7 de enero, se solicite la adecuación de la grafía incorrectamente escrita en catalán a la grafía normativa en dicha lengua no será necesario otro trámite que la manifestación del interesado o de su representante legal por medio de comparecencia ante el Juez Encargado del Registro Civil, de la que se levantará acta, con aportación de los certificados previstos en el Decreto de la Generalidad 208/1998, de 30 de julio, por el que se regula la acreditación de la corrección lingüística de los nombres y apellidos.

La majoria d'arguments per denegar una petició de correcció solen fer referència al fet que, si un cognom també es documenta en la resta de zones peninsulars, no és català i, per tant, no hi ha cap incorrecció lingüística. Seria el cas, per exemple, de la denegació de la correcció de la forma *Pascual* a *Pasqual*, alegant que:

es un apellido de difusión en el conjunto del territorio español que, sin necesidad de entrar a examinar su concreto origen histórico, es evidente que no puede ser calificado de específicamente catalán y, en consecuencia, no cabe apreciar ninguna incorrección ortográfica en la forma en la que figura atribuido el interesado en el Registro Civil. En definitiva, la premisa para realizar la sustitución de los apellidos inscritos por su forma correcta es que dichos apellidos sean propiamente catalanes, requisito que no concurre en este caso.

En la mesura que cada entrada del *Diccionari de cognoms* recull la grafia del cognom d'acord amb la normativa ortogràfica vigent, les corresponents grafies prenormatives, l'etimologia i informació complementària, no només agilitzarà l'expedició de certificats, sinó que permetrà divulgar la grafia normativa dels cognoms, que, en contrast amb la toponímia, encara no disposen d'un repertori normalitzat. Esperem que en els propers anys el treball conjunt de la Comissió d'Onomàstica i l'Oficina d'Onomàstica pugui fructificar i aportar una eina per normalitzar i normativitzar els cognoms catalans.